

Павло Дума
КИЇВ-ЗМІЇВ:
—
ціна відповідальності

Роман

Київ

УДК 821.161

Д44

Дима Павло

Д44 Київ-Зміїв : роман. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023.
334 с.

ISBN 978-617-520-409-2

Янсен Стороженко має власну детективну агенцію «Касіопея». Разом із дружиною, чаклункою Стефанією, вони шукають упирів, відьом, дводушників і навіть шпигунів. Бо Київ XIX сторіччя – небезпечне місто.

УДК 821.161

ISBN 978-617-520-409-2

© Дима П.К., 2023

© Видавництво Ліра-К, 2023

Частина I

ЦІНА

ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Детективна агенція «Кассіопея»

Ви розгублені? Ми допоможемо.

Доньку звабив полісун? Не проблема.

Полісуна знайдемо і здамо в холодну, а доньку розчаклуємо, знімемо навроки, аби повернулася в гімназію і вчила уроки.

Ви наполохані? Ми захистимо!

Банда перевертнів залякує вашу родину?

Не сумуйте. Наш тіньовик настрахає ту банду до гикавки. Ви ще посмієтесь із того, як вони придуть просити вибачення.

Ви стурбовані, бо ваш дід зав'яз у темній історії, а запроданці зазіхають на спадок?

Відтак ми захистимо спадок, знайдемо запроданців, а дідову репутацію відновимо, буде лепський, наче Божий янгол.

«Кассіопея» – завжди на вашому боці!

Кінець епохи

Баба Рупиха, що на Бессарабській площі цибулею торгує, завжди так казала:

– Двожилний козак – то перевертень з Хортиці. Він два серця має, тому його, заклятого, ніяка куля не бере, шаблюка не рубає, вогонь не пече і стріла не вдарить.

Бо двожилний козак тільки сміється, а боїться він лютої жінки, що вночі виріже друге серце і на печіховає.

Як козак закидає оком на іншу, як до непутящої дівки піде, то жінка одразу серце голкою штрикне або святим воском на нього скрапає.

Козак тоді захрипить, зблідне, до милки своєї завертає, бо знає – то смерть за ним йде, шукає зарізяку кирпата сваха.

А хто в те не вірить – плюньте йому в очі, бо я саму правду кажу. Так мені моя баба заповідала, їй – її баба казала, а їй, сердешній, сам Господь Саваоф нашептав.

– Голуба спіймали! – патлатий хлопець-цеховик біг вулицею і вимахував руками. – Лякав людей бусурман проклятий, до гори не пускав. Тут йому й смерть!

Баби, що городиною торгували, заойкали і швиденько зібрали свої кошики, бо з Верхнього Валу до Гончарів уже сунув натовп розлючених ремісничих.

Попереду виступав вїт, Ждан Тадрина, у чорному кобеняку з широким пасом. За ним бігли четверо гномів із числа лавників, що служили при магістраті.

Вїт зупинився біля старої Микулишни, поцікавився, чи живий ще старий Бродко Шакура. Баба щось ледь шепотіла у відповідь, та вїт не розчув, бо натовп міцних кожум'яків тягнув повз них розхристаного козака.

Називали того вражим сином, харцизякою, поганцем, що поночі літав над горою, лякав жінок і дітей, наче клятий упир, на дурно знущався, не боячись а ні Закону Божого, а ні людського поговору.

Натовп оминув Хрестовоздвиженську церкву, тоді – шкірянний завод Митюка, рухався вздовж струмка Киянь, що давав воду дегтярям, гончарам і кожум'якам.

У кінці вулиці, де Волова гора підпирала собою Копирів кінець, усі, нарешті, зупинилися.

Вїт вийшов перед людьми.

Гноми підсунули йому шкіряну теку з паперами.

Ждан наслинив пальця, взявся гортати, читав:

– За свавілля і безсоромництво, за лихе роздолля, яким паплюжив працю чесної громади козак Голуб, хрещений як Микола Дзюб, гріховодник і бахур...

З натовпу виступили троє молотобойців, що тягнули з собою обтесані палі. Хлопці взялися забивати їх у землю хрест-навхрест, тоді перекурили цепом.

Козак Голуб дивився на те й реготав, мов п'яний:

– Дурні, Голуб повернеться! Ви ще його побачите в небі! – вигукував сам про себе звинувачуваний.

– ...З дозволу і волею козацької старшини і самого гетьмана ти, пройдисвіте, спокутуватимеш гріх перед людьми, терпітимеш кару, доки не зустрінеш смерть.

Війт нарешті закінчив промову.

Важко зітхнув, витер спітніле чоло.

Тоді побачив двох чаклунів у синіх киреях судової колегії, що прийшли пересвідчитися у виконанні вироку.

Чаклуни мовчали. Ждан махнув цеховикам:

– Припніть його до дерева! Вражий син мало не до скону побив двох хлопів, відтак зустріне суд Божий.

Кожум'яки прив'язали Голуба до хреста, на зап'ястки наділи металеві кайданки. Козак лише бурмотів:

– Дурні, лайдаки, де вам Голуба зневолити?..

Цеховики поволі розходилися.

Баба Микулишна, що насилу дісталася місця страти, засапано шепотіла й хрестилася на Андріївську церкву:

– Ой, лишенько-біда, людоньки!.. Чує моє серце – знову вогонь прийде, згорить Поділ і місто згорить, і всім грішним і праведним буде море сліз.

– Кінець Голубу, день через день рішинець прийде, – війт підійшов до молотобойців. – Хлопці, нумо несіть солону рибу, нагодуйте цього пройдисвіта донесхочу.

Чаклуни неквапливо пішли убік Гончарів.

Говорили про Вільгельма, німецького кайзера, про ціну на саф'янову шкіру для інкунабул, про жадібну ворожку Мотрю Варналій, що за звичайний приворот брала аж два карбованці і не боялася Бога.

Небом пролетів зелений дракон і приземлився на території Печерської фортеці. Чаклуни на дракона навіть не глянули, завернули до ресторації «Старий лис».

Ішов тисяча вісімсот дев'яносто дев'ятий рік.

Кияни чекали на кінець старої епохи.

Двадцять п'ятий номер на вулиці Котляревського мав віску «Детективна агенція «Кассіопея».

Невідомий мислитель написав на розі будинку «Вся біда через клятих ельфів». Та наша історія починається не зі слідчих чи ельфів – вона починається з яєчні.

Стефанія не любила яєчні з салом.

Кривилася, шипіла, немов змія, як чула шкварчання з хазяйської кухні. Вважала страву селянською, простою, вартою якихось лимарів чи гномів, що живуть по троє в бочках за Канавою.

Янсен стояв біля дверей насуплений.

Знав, що колишня дружина ледь стримує себе.

– Стефо, годі, – русокосий торкнувся плеча молодої жінки. – Зупинися, хіба ми погано живемо?

– Ні! Не зачіпай мене, кажу, – Стефанія відсунулася, роздратована копирсалася у шафі, щось шукала. – Де мої пальчатки? Де мої білі пальчатки?..

Жінка пройшла кімнатою, подивилася на секретері поміж флаконів із парфумами, зазирнула до комоду, не втрималася – помилувалася на себе у трельяжі.

Висока, статна, білолиця Стефанія походила зі славетного роду Крижанівських, теж мала русі коси.

Колись усі задивлялися на Янсена з дружиною – яка гарна пара! Обоє русокосії, створені одне для одного.

– Стефо, не картай себе.

– З тобою я геть забула про гарний смак і привілеї! Скоро сама собі буду сорочки прати! – жінка озирнулася на колишнього чоловіка. – Змарніють молоді літа.

Янсен лише зітхнув.

Недавно це була їхня кімната. Спали разом, засинали разом, прокидалися, раділи сонечку. Він торкався її чола, називав мавкою, ясочкою, квіткою.

Зараз він жив у кабінеті.

Стефанія спускалася на сніданок до пані Осики, неприступна, мовчазна, затягнута у корсетку, немов у броню з холодної криці. І Янсен мовчки зітхав.

– Я два роки не міняла портъери, – Стефа лютилася, не вщухала, бо мала характер. – Жовтий колір мені геть набрид, а ти знову зітхатимеш, бо грошей катма.

Русокосий насупився.

Усі друзі вважали їх вдалою партією.

Стрункий випускник Володимирського кадетського корпусу поруч із феєю з Інституту шляхетних чаклунок, місткінею, що мала диплом з відзнакою.

– Я зустріла гідного кавалера. Він – аристократ, має прибуткові будинки по всьому Києву. Сьогодні ми йдемо до опери, слухатимемо «Утоплону» Лисенка.

– Дуже романтично, – пробурмотів Янсен.

Стефа фиркнула – не терпіла критики.

– Твої коментарі – недоречні.

– Я куплю тобі нові портъери. Не квапся за нього виходити, бо нас ще панотець не розвінчав.

– Аби була молодшою – повірила б, – Крижанівська глянула на чоловіка. – Янсене, ми з тобою все втратили. Між нами немає нічого. Визнай це і прийми.

Русокосий засопів.

Він не любив, коли вона говорила так приречено і холодно, мов провіщала злу долю.

– Все, це кінець, – сірі очі Стефи нагадували зимове море. – Кінець епохи.

Янсен не мав що відповісти.

Насуплений розвернувся, пішов коридором, лаявся про себе: «Бісів аристократ! З якого пекла він виліз?..»

Сходами підіймалася пані Осика.

– Добре, що я вас застала – зайшла за грошима. Знаю, що пані Стефанія сьогодні зайнята, тож вирішила не турбувати її через мізерні причини.

Пані Осика, вдова козацького полковника, сама опікувалася своїм пансіоном. Усе в неї було до ладу – і кімнати, і їжа. Квартиранти лишалися задоволені.

У великій залі висів портрет пана Осики, з вусами, у гранатовому кунтуші, у бурці з каптуром.

Тереза Іванівна кожен ранок віталася з ним.

«Стефа не збреше про наші капітали», – Янсен засопів сильніше, пішов, порився у гаманці.

– Ось три карбованці.

– Шляхетний пане, цього замало, – Тереза Іванівна важко зітхнула, глянула в очі, немов учителька бурси на учня, що досі не вивчив «аз», «буки», «веди».

– Завтра віддам решту.

Домовласниця пішла до сходів.

Янсен повернувся в кабінет. Певний час стояв мовчки біля вікна, тоді вдягнув сірий жилет і креповий сюртук, помітив маленьку дірочку на фалді, насупився.

– Нема грошей – нема кохання.

Глянув на шаблю, що висіла на стіні.

Але не взяв. Спустився на перший поверх.

Вийшов на вулицю Котляревського.

Липневе сонечко з цікавістю зазірало у вітрини кав'ярні «Франсуа», що на Фундуклеївській. Зазвичай тут стовбичили діти, що вимазували скло пальцями, мріючи про тістечка, цукерки й пончики.

Вишукані пані купували у Франца Францовича каву, зацукровані дині, ананаси й глазуровані каштани.

Чоловіки зустрічалися тут задля ділових розмов, пили пунш, читали «Journal de Frankfort», «Gaseta Polska» або «Київський телеграф», сперечалися щодо політики.

Біля театральної тумби куняли сонні візники.

Ранкову тишу порушувало дзеленчання трамваю, що спускався до Хрещатика і завертав праворуч.

Та зараз вулицю затопила жива ріка.

Ельфійська громада «Діти Андуїна» рушила маршем непокори через Київ із вимогою відмінити закон Вандевіля про

заборону долучатися до банківської справи, культурних за-
собів і земських виборів.

- Ганьба дискримінації! Слава ельфійській нації!
- Годі нас ігнорувати, забобони час здолати!
- Попираючи страхи, ельфа в земство пропустити!

Янсен стояв біля телеграфного стовпа, з цікавістю спос-
стерігаючи за квітчастим натовпом, який добряче налякав
зграйку курсисток із жіночої гімназії.

Натовп охороняли городові козаки, що їхали кіньми пе-
ред першою ланкою мітингарів, аби унеможливити бійки,
провокації та суперечки з містянами.

- Йди працюй, товста хвойдо! – вигукнув вусатий пан,
що тільки-но вийшов із «Франсуа».

Ельфійка, донька народу альва, що вже понад три десяти-
ліття волів інтегруватися в київську спільноту, дійсно мала
неабиякі габарити.

- Gehen zum Teufel!! – вигукнула вона.

І досить непристойним чином ударила себе правою ру-
кою по зігнутій лівій. Пан отетерів і засичав:

- Ах ти гостровуха паскудо!.. Забирайся зі своїми...

Та домоворити не встиг, бо ельфійка коротко гахнула до-
бродія в живіт. Той безсило вирячив очі, зблід, наче смерть,
махнув до козаків.

Нападниця пхнула його в двері кав'ярні і хутко пішла на-
зад, ховаючися за спинами земляків.

- Агов, Еліто! – Янсен помахав жінці. – Бачу, ти не сидиш
без діла. Як життя?

- Добре, мов Богиня поцілувала, – ельфійка раділа. – Іде-
мо до магістрату, аби Тадрина-йолоп нас послухав, інакше
нашепчу йому чорних проклять уночі. Прийде до бовдура
срака-пердяка.

---

¹ (Нім.) – Іди до біса.

– Маєш бажання заробити грошеньт? Я голий, мов церковна миша, – русокосий пішов до міського театру.

Ельфійка рушила за ним, час від часу озираючись, бо вусатий пан уже дістався козаків і палко їм скаржився.

– Маю в кишені три копійки, – Еліта скривилася. – Я хороша, як багато грошей, а як бідна, то всім огидна.

– Халдир повернувся в місто. Минулого разу він нас урятував, дав грошову справу.

Ельфійка фиркнула:

– Ти здурів? Забув, як вовкулака мені ледь голову не відірвав? Два тижні мазалася гламарією, аби шрамів позбутися. А мандрагора недешева, чоловіче!..

Янсен ніби того й не розчув.

– Халдир дав замовлення – ми знайшли перевертня. Така була домовленість.

На розі Фундуклеївської та Володимирської досі відбудували міський театр, що згорів минулого року.

Еліта підморгнула молодому хлопцеві-каменяру.

Той розгубився, тоді сховався за свого майстра.

Ельфійка фиркнула й глянула на Янсена.

– Чого набундючений, наче жабу з'їв? Знаю: знову посварилися зі Стефою. Ти їй не пара, я тобі казала. Вона знайде собі когось ліпшого, от побачиш.

Русокосий мовчав.

Так вони дісталася Золотих воріт.

Янсену подобалися рештки старої тверджі, жоден ворог не зміг їх здолати. Існувала легенда, буцімто князь Щек, великий кельтський жрець, зачарував браму іменем Змія-Дракона, і його чари досі мали силу.

Гостровуху Еліту історія людей не зачіпала.

Вона дорікала Янсену за неухважність до обраниці.

– Ви, чоловіки, недолугі, марите величчю: «Я маю підкорити світ, бу-бу-бу». Натомість вашим дружинам нудно, їм кортить любовної магії.

Русокосий мовчав, він умів бути терплячим.

Богомольці-мандрівники прийшли з далеких сіл, аби вклонитися Софії Київській, а Янсен мав слухати лекцію Еліти про відданість, любов і турботу, оспівані у міфах мудрих ельфів.

Пара оминула пам'ятник гетьману Хмельницькому, разом задерли голови, аби оцінити каланчу пожежної частини. Там завжди чатував найвищий із парубків.

Еліта скривилася:

– Пф, у наших містах вежі ще більші. А стосовно Стефи, якби я була чоловіком, подарувала б їй каблучку з сяйвом Силмарилів. І ти так зроби, бо коли вона тебе цілує, то думає, де знайти собі когось кращого.

Янсен нарешті відповів:

– Я маю купити нові портъери.
– Тю! Що за маячня? – ельфійка відштовхнула стару бабу, що стала на дорозі й хрестилася на Софію.

Богомолка сказала:

– А хай би тебе грімниця вдарила! Хай би тебе щур укусив, бісова пройдо! Хай би тебе віл копнув, аби ти летіла небом три дні й три ночі, впала та й осліпла!..

Еліта того й не чула.

Смикала Янсена за плече.

– До чого тут клятві портъери? А ну кажи!
Чоловік розповів про сварку з чаклункою.
Ельфійка довго сміялася.

– Правду кажуть: коли не маєш талану – то вчись, а як недолугий – оженись!

Янсен знову замовчав. Еліта кепкувала.

Так вони пройшли повз старокиївську аптеку, центральний телеграф, Десятинну церкву й Андріївську, рушили узвозом на Поділ, дісталися магістрату.

Тут робочий люд скаржився райцям на козаків, що притісняли їх на Шулявці. Візники збиралися окремо, бо вїт дав фіксований тариф на перевезення пасажирів.

А один дядько всім нарікав на сусідку, мовляв, вона йому щось у борщ підсипає, бо раніше він не хотів її брати за жінку, а зараз вирішив.

– Піду до ратмана, про роботу потатиму, – Янсен насилу пробився крізь натовп.

Еліта лишилася на вулиці.

Земський прокурор Халдир, чаклун магічної колегії, сидів у маленькому кабінеті зі стряпчим, що старанно переписував судові рішення, аж язика висолопив.

– Радий тебе бачити, Янсене, та, на жаль, задач для твоєї ватаги нема, – повідомив ратман. – Вдова Потішко скаржить на привид покійного чоловіка, що звинувачує її у зраді, вимагає звести йому пам'ятник на Байковому.

Янсен зітхнув, похитав головою.

– Якийсь єретик ліпить големів, що крадуть усе, що блищить-дзеленчить. Наробив, гад, шкоди людям.

– Єретиків не ловимо. Не наша парафія.

Стряпчий глянув на папери, тоді на ратмана.

– От сердега підказує – маємо нову банду, – тепер уже Халдир зітхнув. – Палять хати на Деміївці, людей б'ють. Хто такі – невідомо, звідки прийшли – біс їх зна.

– Можемо пошукати банду.

– Та їх узяв за ціль сотник Чигирюк-шибайголова. Той як не знайде, то налякає. Як не налякає, то з Києва вижене, бо характер упертий має. Двожильний козак.

Русокосий згадав про портъери.

– Ми теж уперті.

Прокурор передивився скарги.

– Не знаю, чим тобі зарадити. Ось є клопотання цехового майстра Збириченка, де він пише про упираку Голуба, що із землі виліз, людей катує. Візьмешся?

– Візьмуся, – кивнув Янсен.

– Магістрат дає за упира десять карбованців.

– Небагато. За вовкулаку дали півсотні.

– Дамо більше, як той упир когось укусить, а на разі – це казки баби Рупихи, що на базарі торгує, дурниці вигадує, аби людей звеселити.

Русокосий подякував, пішов на вулицю.

За будівлею біля шинку, де припинали крадених коней, повертали награбоване майно, стояв гурт дітлахів, що сміялися і когось дражнили.

– Янсене, глянь, який кумедний плюгавець!

Чоловік угледів Еліту серед дітей, підійшов.

У великій клітці, куди зазвичай саджали перевертнів, потерчат, літавиць, стояв голем – невеликий, глиняний, як і має бути голем, з мідною лійкою на голові.

– Давай його викупимо, – ельфійка кинула голему надкушене яблуко. Той не впіймав, потупав у куток клітки, підняв, бурмочучи:

– Цяця-ляля.

Діти реготіли.

Янсен глянув на цінник, що виставив магістрат за збитки, – сім карбованців, подумав: «Та де їх узяти?»

– Ходімо, маємо роботу.

Та далеко вони не відійшли.

Шлях перегородили четверо міцних хлопців у чорних кацавейках без рукавів. Русокосий знав ці кацавейки.

– Стороженко, це ти?.. – вперед виступив патлатий парубок із пошрамованою губою.

Про цього патлатого чули всі крамарі на Татарці, Лук'янівці, Ямках і навіть Паньківщині.

– Це я, Касьяне. А тебе яким вітром занесло? До контрактної ярмарки ще далеко, – Янсен глянув на харцизників. – Чи де кружка для фундацій упала в око?

– Ми з церков не крадемо. – Касьян Юдченко, якого називали Юдичем, негарно всміхнувся. – А тут не ходи, Стороженко, не питай райців, бо всі замовлення – наші.

– З якого це переляку? – Еліта дістала десь друге яблуко й пристала до розмови. – Чи ти гетьманську булаву здобув, пройдисвіте, аби тут головувати?

– Може, колись і здобуду, – Юдич цвиркнув зубом, як уміли цвиркати всі розбишаки й здобичники від Телички до Петропавлівки.

За спиною Касьяна стояли Зось Сауляк, зарізяка, що ходив із ножем за халявою, та Йов Патюк, відомий скачок, який по вікнах лазив, хати грабував.

Четвертим був Яків Терлига, бугайщик, що людей по шинках оббирав, дурив голови «жирним карасям».

Еліта не терпіла босяків, мовила:

– Як станеш нам заважати, то мої брати так стрілами нашпигують, як той кухар – індичку.

– От язиката маруха, – Касьян озирнувся на своїх товаришів. – Гуляй, гладка, доки ціла, і знай: ніхто твоїх гостровухих родичів не боїться.

Здобичники пішли вулицею.

– Халдир дав роботу. Ходімо до Гончарів.

Янсен пожалкував, що не взяв з дому шаблю.

Із шаблею спілкування з босяками йшло простіше.

Гончарі не хотіли розмовляти з Янсенем.

Вони розпалювали піч, велику, мов хата. Втомлений майстер чатував біля печі цілу добу, доки помічники готували до випалу цеглу, черепицю, кахлі та димарі.

Жилаві хлопці копали глинища у горі, розкладали глину «дозрівати» під сонцем і дощем. Згодом суху били молотами, розмочували, зціджували й сушили.

Після того до справи бралися майстри: робили кухлі, горщики, тарелі, плоскуни, полумиски-ринки й пательні.

Молоді цеховики ліпили солонки, слоїки, плесканці і пасковники, куманці й тикви, двойнятка й барильця, зузультки і свищики для дітей.

